

VINELAND–II

LJESTVICA ZA PROCJENU ADAPTIVNOG PONAŠANJA

Prof. dr. sc. Rea Fulgosi-Masnjak, rea@erf.hr

Odsjek za inkluzivnu edukaciju i rehabilitaciju, Edukcijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Kolegij: Edukacijsko-rehabilitacijska procjena II
Diplomski studij edukacijske rehabilitacije

KONSTRUKT ADAPTIVNOG PONAŠANJA

Adaptivno ponašanje definira se kao uspjeh u dnevnim aktivnostima koje su neophodne za osobnu i socijalnu dostatnost.

Adaptivno ponašanje je **povezano s dobi**, stoga kod većeg broja pojedinaca adaptivno ponašnja raste i postaje kompleksnije s godinama.

Adaptivno ponašanje se definira **očekivanjima i standardima** koje postavljaju drugi ljudi.

Adekvatnost adaptivnog ponašanja pojedinca prosuđuju oni koji žive, rade i u interakciji su s pojedincem.

Adaptivno se ponašanje može mijenjati !

Suprotno od kognicije, koju se smatra relativno stabilnom tijekom vremena, adaptivno funkcioniranje može biti **lošije ili bolje** ovisno o ***intervenciji, promjenama u okolini, tjelesnim ili emocionalnim traumama, ili drugim događajima.***

Adaptivno se ponašanje definira **kao tipično postignuće**, a ne sposobnost.

Dok je **sposobnost neophodna** za obavljanje svakodnevnih aktivnosti, adaptivno ponašanje pojedinca nije adekvatno ako se sposobnost **ne pokaže kad treba.**

Na primjer, ako pojedinac ima sposobnost ponašanja u skladu s osnovnim pravilima sigurnosti i može verbalizirati ta pravila kad se to od njega traži, ali ih rijetko slijedi, njegovo/njezino adaptivno ponašanje se smatra neadekvatnim u tom području.

POVIJEST

Konstrukt adaptivnog ponašanja ima korijene u povijesti definiranja MR, i to još u doba Renesanse i Reformacije, kad se verbalno opisivala i u zakonima definirala MR kroz adaptivno ponašanje.

Pravne reforme i pokušaji razumijevanja osoba s MR nastavili su se tijekom 19. st.

Uvođenje mjera kognitivnog funkcioniranja ranih 1900-ih dovelo je do prevladavajućeg definiranja MR/IT isključivo kroz rezultate na testovima inteligencije.

1959. god. AAMR, publicirala je svoj prvi priručnik u kojeg je i formalno uključila deficite u adaptivnom ponašanju uz ispodprosječnu inteligenciju kao integralni dio definicije MR.

AAMR tada navodi **dva oblika adaptivnog ponašanja**:

- 1. Stupanj do kojeg pojedinac uspjeva samostalno funkcionirati**
- 2. Stupanj zadovoljavanja kulturalno postavljenih zahtjeva osobne i socijalne odgovornosti** (Heber,1961.).

Od 1973. do 2001. AAMR/AAID je publicirao revidirane priručnike u kojima je dodatno naglašavao važnost adaptivnog ponašanja u klasifikaciji MR,
no originalna Heberova definicija adaptivnog ponašanja ostala je uvijek polazišna točka.

Najnovija klasifikacija AAMR/AAID iz 2002. razlikuje tri područja adaptivnog ponašanja:

konceptualne-pojmovne vještine (vještine kao što su govor, pojam novca, čitanje i pisanje i sl.),

praktične vještine (aktivnosti svakodnevnog života, okupacione vještine i sl.), i

socijalne vještine (interpersonalne, odgovornost, poštivanje pravila, i sl.).

Važnost adaptivnog ponašanja u dijagnozi MR također je prepoznata i u drugim sustavima klasifikacije i procjene:

American Psychiaric Association's Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorers, Fourth Edition, Text revision (2002.);

International Classification of Functioning, Disability, and Health (World Health Organization, 2001.).

O LJESTVICI

Vinelandska ljestvica adaptivnog ponašanja, nastala je na osnovu **Vinelandske ljestvice socijalne zrelosti** (Doll, 1935. 1965.) kojom se je procjenjivalo pojedince s MR.

Već 1935., Doll je utvrdio kako je procjena osoba s MR nepotpuna bez valjane procjene **adaptivnog ponašanja.**

Njegova namjera je bila identificirati odnos između mentalnih ograničenja i socijalne kompetencije, što se definira kao:

„funktionalna sposobnost ljudskog organizma za osobnu neovisnost i socijalnu odgovornost“ (Doll, 1953.).

U svojoj listi od 6 kriterija, Doll je socijalnu nekompetenciju stavio kao najvažniju, na prvo mjesto, jer neposredan povod za sumnju na mentalna ograničenja su upravo socijalne okolnosti.

Doll je razvio brojne koncepte od kojih je najvažniji **razvojni koncept adaptivnog ponašanja.**

To drugim riječima znači da ono što smatramo socijalno zadovoljavajućim ponašanjem **ovisi o uzrastu** osobe koju procjenjujemo.

Ovo načelo ostaje do danas

osnovno u mjerenju adaptivnog ponašanja.

Još jedan doprinos Dolla je razumijevanje socijalne kompetencije, ili adaptivnog ponašanja kao kompozita različitih područja, a ta se je percepcija

multidimensionalnosti adaptivnog ponašanja održala do danas.

Dollov koncept ljestvice za procjenu adaptivnog ponašanja ne zahtjeva sudjelovanje pojedinca čije se adaptivno ponašanje procjenjuje, nego se koristi izjava **treće osobe** koja bi trebala dobro poznavati onoga koga se procjenjuje.

Prednosti ovakvog pristupa su pri procjenjivanju aktivnosti koje se ne mogu adekvatno procijeniti u direktnoj interakciji tijekom svakodnevnih aktivnosti, kao i u mogućnosti procjene onih koje nije moguće direktno procjenjivati, jer ne reagiraju na direktne zahtjeve (mlađa djeca, osobe s težim i teškim kognitivnim ograničenjima, pojedinci koji imaju teže emocionalne poremećaje, pojedinci s tjelesnim invaliditetom itd.).

Vinelandskom ljestvicom procjenjuje se **osobna i socijalna zrelost pojedinca od rođenja do odrasle dobi** (90 god.). Ovo drugo izdanje je revizija Vineland Adaptive Behavior Scales (Sparrow, Balla&Cicchetti, 1984.).

Procjenom se dobivaju podaci o **jakim i slabim stranama** pojedinca.

Vinelandska ljestvica nije ograničena na upotrebu samo kod osoba s MR/IT.

Može se koristiti kao pomoć pri postavljanju kliničke dijagnoze različitih poremećaja (ASD, razni genetski poremećaji, emocionalni poremećaji i poremećaji ponašanja, široki raspon ostalih mentalnih i tjelesnih stanja).

Adaptivno bi ponašanje uvijek trebalo biti glavna komponenta pri procjeni **trenutnog stanja funkcioniranja** pojedinaca sa širokim spektrom stanja.

Razumijevanje kako bilo koji poremećaj, okolina ili stanje utječe na svakodnevni život pojedinca (na pr. osobna higijena, aktivnosti u domaćinstvu, prijateljstva, odgovornosti, aktivnosti slobonog vremena, motorne vještine i td.), je pri tom osnovno jer nam omogućava **određivanje edukacijsko-rehabilitacijskog tretmana i ostalih intervencija (osobni program podrške).**

Ljestvicom se mjeri adaptivno ponašanje u
četiri područja i 11 pripadajućih podpodručja:

1. KOMUNIKACIJA,
2. VJEŠTINE SVAKODNEVNOG ŽIVOTA,
3. SOCIJALIZACIJA I
4. MOTORNE VJEŠTINE.

Za uzrast od rođenja do 6 god. sva 4 poručja, a za uzrast od 7- 90 god. se područje motornih vještina ne procjenjuje nužno.

Prema potrebi može se procjenjivati i na području **NEPRILAGOĐENOG PONAŠANJA**, u kojem se može izračunati indeks neprilagođenog ponašanja i odabrati kritične čestice neprilagođenog ponašanja, koje predstavljaju teže oblike neprilagođenog ponašanja na osnovu kojih se dobiva klinički važna informacija.

Mjerne karakteristike ove druge revizije su izračunate na reprezentativnom uzorku većem od 3.000 pojedinaca.

Usporedbom rezultata na sve tri forme sa standardiziranim normama dobiva se i

mjera sveukupne razine adaptivnog funkcioniranja pojedinca, kao i **adaptivno funkcioniranje u specifičnim područjima.**

Razina funkcioniranja u područjima i podpodručjima predstavlja **potrebu pojedinca za posebnim programima i servisima.**

Usporedba individualnih uzoraka teškoća s onima nađenim kod različitih kliničkih grupa podupire već postavljenu dijagnozu.

Područja i podpodručja adaptivnog ponašanja određena su u skladu s rezultatima istraživanja adaptivnog ponašanja i odgovaraju onima definiranim od strane AAMR udruženja iz 2002.

I DSM-IV, Američke psihijatrijske udruge, iz 2000.

Ljestvica je primjenjiva uvijek kada se zahtjeva procjena dnevnog funkcioniranja pojedinca, a može se kristiti u ***kliničke, edukacijske i istraživačke svrhe i to kao glavni ili pomoćni dijagnostički alat.***

Zbog svog opsežnog sadržaja i stanardizacije, V. ljestvica **dobro je prilagođena za evaluaciju i dijagnozu MR.**

Nije ograničena samo na upotrebu s osobama s MR, nego i s osobama s drugim poteškoćama i poremećajima i to za određivanje razine adaptivnog ponašanja i opsega do kojeg poremećaj utječe na dnevno funkcioniranje.

Procjenom se dobivaju podaci na osnovu kojih se razvijaju i implementiraju ***individualni edukacijski habilitacijski i tretmanski programi.***

U svima njima potrebno je postavljanje *bliskih i daljih ciljeva* u skladu s individualnim potrebama pojedinca.

Istraživanja i klinička praksa s V. Ljestvicom pokazali su da bi **adaptivno ponašanje** uvijek trebalo biti glavna komponenta u procjeni funkcioniranja pojedinaca u širokom rasponu okolinskih i socijalnih uvijeta.

PLANIRANJE PROGRAMA

Posljednjih godina naglasak stavljamo na razvoj i implementaciju individualnih edukacijskih, habilitacijskih i rehabilitacijskih programa- osobnih programa podrške.

Kako bismo mogli razviti takve programe potrebno je jasno opisati jake i slabe strane, kao i ciljeve koji su važni za potrebe pojedinca.

Vineland- II se primjenjuje kako bi se utvrdilo postojanje poremećaja i potrebe za intervencijom, stoga

nema točnih i netočnih odgovora na pitanja.

Pojedinci iste dobi mogu imati potpuno drukčija postignuća.

**OPISUJE SE ONO ŠTO POJEDINAC STVARNO ČINI,
A NE ONO ŠTO MISLIMO DA JE U STANJU ČINITI.**

Adaptivna ponašanja su **svakodneвне активности** koje su pojedincu potrebne za zadovoljavanje zahtjeva drugih ljudi kao i da se brinu za sami sebe.

Ove se aktivnosti mijenjaju odrastanjem osobe i stjecanjem većeg **stupnja autonomnosti** (manja ovisnost o tuđoj pomoći).

No, na svakom uzrastu, očekuju se određene vještine kod kuće, u školi i u zajednici.

Adaptivno ponašanje procjenjuje se u **četiri osnovna područja (ili tri ovisno o dobi pojedinca).**

Prvo područje je **KOMUNIKACIJA**, ili kako pojedinac govori i razumije druge ljude (ako je moguće kako čita ili piše).

Drugo su područje su **VJEŠTINE SVAKODNEVNOG ŽIVLJENJA** koje dolaze do izražaja na pr. kod hranjenja, oblačenja i vođenja računa o osobnim potrebama.

Treće područje uključuje vještine koje pojedinac koristi u interakciji s drugima, one se nazivaju **SOCIJALIZACIJSKE VJEŠTINE**, kakve su mu vještine igre i korištenje slobodnog vremena.

Četvrto područje je područje procjene važnih tjelesnih vještina koje nazivamo **MOTORNIM VJEŠTINAMA**.

Područje **NEPRILAGOĐENOG PONAŠANJA**

(za pojedince od 3 god. i starije) porazumijeva nepoželjna ili negativna ponašanja koja mogu interferirati s opisanim vještinama adaptivnog ponašanja, na pr. negativno ponašanje koje otežava interakciju s drugima.

Ne zaboravite !

**Ponašanje je vrlo važan oblik
komunikacije i često govori
glasnije od riječi.**

Hvala na pozornosti !